

ГОЛУБЕНКО І. І.,

кандидат юридичних наук,

старший викладач

(Інститут післядипломної освіти

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка)

ГОЛОВИЦЬКИЙ В. В.,

студент

(Інститут післядипломної освіти

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка)

УДК 347.44

ДОГОВІР ЛІЗИНГУ У ПРАВІ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ

У статті розкрито поняття договору лізингу. Проаналізовано цивільно-правовий характер договору лізингу як юридичного факту, з яким пов'язується виникнення лізингових зобов'язань. Розглянуто питання правового регулювання договору лізингу в іноземних державах.

Ключові слова: *договір лізингу, ринкові відносини, договір фінансового лізингу, кредит-оренда, купівля-продаж.*

В статье раскрыто понятие договора лизинга. Проанализирован гражданско-правовой характер договора лизинга как юридического факта, с которым связано возникновение лизинговых обязательств. Рассмотрены вопросы правового регулирования договора лизинга в иностранных государствах.

Ключевые слова: *договор лизинга, рыночные отношения, договор финансового лизинга, кредит-аренда, купля-продажа.*

The article describes the concept of leasing agreement. The civil-legal nature of the leasing agreement is analyzed as a legal fact, which is associated with the emergence of lease obligations. The issues of legal regulation of the leasing agreement in foreign countries are considered.

Key words: *lease agreement, market relations, financial lease agreement, loan-lease, purchase and sale.*

Вступ. В умовах ринкових відносин та економічної нестабільності в Україні постає питання раціонального й ефективного використання наявних ресурсів під час освоєння нових сучасних способів організації виробництва, пошуку ефективних методів пришвидшеного розвитку найбільш перспективних галузей. Зокрема, пріоритетними є потреби модернізації основних засобів, експлуатації сучасного обладнання. Це вимагає значних капіталовкладень і зумовлює необхідність залучення інвесторів, створення для них преференцій і пільгового режиму.

Відносини лізингу є порівняно новими для економіки нашої держави. Обсяги операцій на ринку послуг лізингу постійно зростають і динамічно розвиваються, особливо це стосується послуг фінансового лізингу. Так, договір фінансового лізингу набуває все біль-

шого застосування під час модернізації й удосконалення виробництва. Цей договір характеризується ширшою регламентацією прав та обов'язків сторін. При цьому норми національного законодавства досить детально, порівняно з іншими видами договорів, регулюють порядок укладення, зміни та припинення договору фінансового лізингу.

Водночас за роки розвитку ринкових відносин не вдалось сформувати стійкої, адаптованої до сучасних потреб суспільства практики укладення й застосування вказаного виду цивільно-правових договорів. До того ж неузгодженість положень нормативно-правових актів, наявні прогалини та суперечності, велика кількість проблемних питань, які врегульовані не законодавством, а судовою практикою, котра часто є суперечливою, вимагають наукового дослідження й аналізу договору лізингу. Аналіз наявної договірної та судової практики з досліджуваного питання дає змогу вказати, що під час оформлення такого договору сторони часто допускають помилки, що має наслідком неправильну кваліфікацію договору, визнання його неукладеним. Крім того, сторони не використовують у повному обсязі надані законом права для максимального забезпечення реалізації своїх інтересів. Тому варто звернутися до досвіду договорів лізингу у праві іноземних держав.

Науково-теоретичну базу дослідження становлять праці видатних вітчизняних і зарубіжних дослідників проблем цивільного й господарського права, а також історії та загальної теорії права, а саме: М.М. Агаркова, І.А. Безклубого, О.В. Дзери, А.С. Довгерта, О.А. Підпригори, Є.О. Харитонova, В.С. Щербини, В.Ф. Яковлєва та ін. Більшість робіт присвячені комплексному аналізу договору фінансового лізингу як різновиду договору лізингу.

Постановка завдання. Мета статті – визначити місце і значення договору лізингу в системі цивільно-правових договорів, зокрема, у міжнародній практиці.

Результати дослідження. Розпочнемо розгляд правового регулювання договору лізингу з Франції та Бельгії, оскільки ці країни першими в континентальній Європі прийняли спеціальні закони про лізинг.

У Франції 3 липня 1966 р. ухвалено Закон про підприємства, що практикують кредит-оренду, а в Бельгії 10 листопада 1967 р. – королівську постанову про підприємства, що практикують фінансову оренду. За назвами цих актів можна дійти висновку, що для визначення відносин, які розглядаються, у французькому законі застосовується термін «кредит-оренда» (credit-bail), а в Бельгії – «фінансова оренда» (location-financement) [3].

Французький закон визначає, що операціями кредит-оренди є операції з оренди обладнання, придбаного для цієї оренди підприємством, яке стає власником цього обладнання, в яких передбачається можливість для орендаря придбати все або частину обладнання за узгоджену ціну з урахуванням уже виплачених орендних внесків або принаймні їх частини.

У бельгійській постанові перераховуються ознаки, наявність яких свідчить про укладення договору фінансової оренди:

- обладнання має використовуватися орендарем лише в професійних цілях;
- обладнання має бути придбане орендодавцем з метою його подальшої передачі в оренду й відповідати вимогам майбутнього орендаря;
- строк оренди має співвідноситися зі строком експлуатації обладнання;
- установлюється такий розмір орендної плати, який давав би змогу повернути вартість орендованого майна орендодавцю протягом строку дії договору;
- у контракті має передбачатися право орендаря стати власником орендованого майна після закінчення строку оренди. При цьому ціна на купівлю цього майна має відповідати залишковій вартості орендованого майна. Однак не можна не помітити, що запропоновані бельгійським актом критерії є більш повними та різнобічними. Серед них, наприклад, співвідношення між строком оренди і строком експлуатації, амортизація, співвідношення між ціною опціону на купівлю та залишковою вартістю, а також придбання обладнання відповідно до вказівок майбутнього орендаря.

У французькому та бельгійському актах також сформульовано вимоги до організацій, які практикують оренду-кредит (credit-bail) або фінансову оренду (location-financement). Французький закон установлює, що операції кредит-оренди можуть здійснювати банки та

пов'язані з ними установи (спеціалізовані фінансові організації). У бельгійській постанові наголошується, що лише організації, які отримали спеціальний дозвіл міністерства економіки, можуть займатися фінансовою орендою.

У Німеччині спочатку виникла класична проблема регулювання лізингу, зокрема відокремлення його від договору умовної купівлі-продажу. Це пов'язано з тим, що користувач, виплативши всю вартість обладнання, набував його у власність після спливу строку дії договору, щоб не втрачати залишкову вартість. Така схема нагадувала договір умовної купівлі-продажу. Це викликало проблему визначення власника обладнання передусім для оподаткування. Німецький суд визначив поняття лізингу саме з метою оподаткування.

Лише 19 квітня 1971 р. прийнято постанову «Про лізинг рухомості». Відповідно до неї, договором фінансового лізингу є договір, укладений на певний строк, протягом якого його не може бути розірвано жодною зі сторін, а періодичні платежі, що вносяться протягом цього періоду, мають покривати витрати на придбання або виробництво обладнання, а також інші можливі витрати, понесені лізинговою компанією. Постанова перераховує чотири ознаки, за якими можна визначити, чи є лізингова компанія власником обладнання з метою оподаткування:

- основний строк контракту має бути від 40% до 80% економічного терміну служби обладнання;
- вартість опціону на купівлю має співвідноситися з вартістю майна на момент реалізації опціону;
- періодичні платежі за поновлений строк договору лізингу (якщо це відбувається) мають бути номінальними;
- якщо предметом договору лізингу є спеціальне обладнання, необхідне тільки користувачеві, то «економічним» власником такого обладнання вважатиметься користувач.

Особливу зацікавленість викликає те, що німецький законодавець проводить розмежування між «економічним» і «юридичним» власником.

Відомі різні розщеплення права власності, але таке здійснено вперше. Це зумовлюється тим, що при лізингу право власності на його предмет залишається в лізингодавця, який до його фактичного використання стосунку не має. Користувач (лізингоодержувач) не має на нього права. Це лише варіант правового регулювання.

Постанова розрізняє три види договорів лізингу: без права подовження, з правом купівлі, з правом подовження строку дії договору.

У Нідерландах не існує спеціального законодавства або регламентації щодо лізингу. Аналогічно з ФРН кожний банк бере участь в одній або кількох лізингових компаніях, фінансуючи їх на умовах виплати боргу в розстрочку.

У США відносини щодо договорів лізингу регулюються тією мірою, якою це стосується оподаткування. Головний напрям регулювання тут зосереджується на встановленні правил, що вирізняють договір лізингу від купівлі-продажу, з метою уникнення фіктивного використання податкових та амортизаційних пільг. Такі правила видає Служба внутрішніх доходів. Важливу роль у механізмі цивільно-правового регулювання відносин США відіграє практика великих лізингових компаній, страхових товариств та інших організацій, що займаються лізингом. Вони широко застосовують типові проформи договорів, які контрагент лише підписує, без жодних або незначних змін. Проформи контрактів істотно впливають на лізинговий бізнес, тому їх також можна певною мірою зарахувати до джерел правового регулювання.

Варто зазначити, що процес кодифікації договору лізингу (фінансової оренди) відбито в Уніфікованому торговельному кодексі США (далі – УТК США) [1]. Стаття 2А-103 перераховує ознаки фінансової оренди, що відокремлюють її від договору оренди. Фінансовою орендою (лізингом), згідно з УТК США, є оренда, за якої орендодавець не вибирає, виробляє або поставляє майно, а набуває майно або право володіння й користування ним у зв'язку з договором оренди. При цьому відбувається одна з таких дій:

- орендар отримує копію контракту, згідно з яким орендодавець придбав майно або право володіння й користування майном до підписання договору оренди;

- схвалення орендарем контракту, за яким орендодавець набув майно або право володіння чи користування майном, є умовою укладення договору оренди;

- орендар до підписання договору оренди отримує повну й достовірну заяву про зобов'язання та гарантії, про відмову в гарантіях, обмеженнях у правах вимоги, засобах захисту й відшкодуваних збитках, зокрема, третьої сторони (наприклад, виробника майна), що були надані орендодавцю постачальником за контрактом, згідно з яким орендодавець набув майно або право володіння чи користування майном, або;

- якщо оренда не є споживчим договором, орендодавець до того, як орендар підпише договір оренди, повинен у письмовій формі:

вказати орендарю особу, що поставляє майно орендодавцю, за винятком випадків, коли орендар сам обрав цього постачальника й уповноважив орендодавця придбати майно або право володіння чи користування в цієї особи,

вказати, що орендар має право на користування обставинами та гарантіями, зокрема, третьої сторони, що надані орендодавцеві постачальником майна за контрактом, згідно з яким орендодавець набув майно або право володіння чи користування майном;

повідомити, що орендар може вступити в контакт з особою, яка поставила майно орендодавцю, й отримати від цієї особи повну й достовірну заяву про зобов'язання та гарантії, а також про відмову в гарантіях та обмеженнях у правах вимоги або засобах захисту.

Цивільний кодекс Квебеку набув чинності в січні 1994 р., являє собою новітню кодифікацію цивільного права. Для нас він становить особливий інтерес, з огляду на те що знаходиться на межі загального й континентального права, поєднуючи в собі особливості двох правових систем. Цей документ розглядає договір лізингу як окремий тип цивільно-правового договору (поряд із договором майнового найму) і присвячує цьому третю главу «Про лізинг» (статті 1842–1850) [2].

Відповідно до цього Кодексу, лізингом визнається договір, за яким одна особа, лізингодавець, надає рухоме майно в розпорядження іншій особі, лізингоотримувачу, за плату; лізингодавець придбаває майно, що є предметом лізингу, у третьої особи на вимогу і згідно з указівками лізингоотримувача; договір лізингу може бути укладений лише в підприємницьких цілях. Майно, що є предметом лізингу, навіть якщо воно пов'язане з нерухомим майном або приєднане до нього, зберігає характер рухомого майна на весь час дії договору, якщо воно не втрачає свою індивідуальність.

Про існування договору лізингу лізингодавець має вказати в документах про купівлю-продаж майна. З моменту вступу лізинготримувача у володіння майном на нього переходять усі ризики загибелі цього майна, навіть унаслідок дії непереборної сили. У такому самому порядку до лізингоотримувача переходять обов'язки щодо витрат на утримання й ремонт майна. Якщо майно не доставлено лізинготримувачу в розумний строк після укладення договору або протягом строку, вказаного у вимозі про доставку, лізингодавець у разі прострочення лізингоотримувача вправі вважати договір лізингу розірваним. При цьому лізингодавець має повернути лізингоотримувачу (замість майна, яке повертається) все отримане від нього за договором майно, за винятком розумної суми з урахуванням вигоди, яку лізингоотримувач отримав від договору в період його дії. Після закінчення договору лізингу лізинготримувач зобов'язаний повернути це майно лізингодавцеві, якщо він не скористався у відповідному випадку правом придбати це майно (таке право може бути надане лізинготримувачу договором).

Висновки. Проведене дослідження договору лізингу дає змогу резюмувати таке:

- в умовах ринкової економіки, нестабільної економічної ситуації в державі та недостатньої кількості власних фінансових ресурсів договір лізингу, особливо фінансового, є важливим механізмом залучення новітніх засобів виробництва, забезпечення його модернізації, відповідності потребам суспільства та вимогам науково-технічного прогресу;

- аналізуючи цивільно-правовий характер договору лізингу як юридичного факту, з яким пов'язується виникнення лізингових зобов'язань, установили, що він є взаємозобов'язуючим, відплатним і строковим цивільно-правовим договором;

- дослідження законодавства інших країн свідчить про те, що поняття лізингу та істотних умов договору лізингу відрізняється. При цьому різні підходи до визначення лізингу, наприклад, у континентальному й англо-американському матеріальному праві, незважаючи на їх відмінність, створюють сприятливі умови для лізингу. Пояснити таке явище можна тим, що континентальні країни та країни загального права мають тривалу практику регулювання лізингу, яка стала основою для законодавчого вдосконалення.

Список використаних джерел:

1. Единообразный торговый кодекс США. Официальный текст – 2010. Международный центр финансово-экономического развития. Харьков, 2010.
2. Інформаційно-аналітичний портал «Лізинг в Україні». URL: <http://leasinginukraine.com/>.
3. Шевченко Я.М. Цивільне право України. Академічний курс: підручник. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2016. Т. 2: Особлива частина. 520 с.
4. Якубівський І.С. Окремі питання здійснення фінансового лізингу банками. Вісник Хмельницького інституту регіонального управління і права: збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної наукової конференції студентів та аспірантів «Актуальні проблеми правознавства очима молодих вчених». С. 156–159.

УБРАМИК Ю. Р.,

студентка

*(Навчально-науковий інститут права
Національного університету
державної фіскальної служби України)*

ДЯЧЕНКО С. В.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільного права та
процесу

*(Національний університет
державної фіскальної служби України)*

УДК 347.91/.95

**ОСОБЛИВОСТІ ПРИНЦИПУ ПРОПОРЦІЙНОСТІ:
ІСТОРІЯ ТА ПРАКТИКА**

У статті здійснюється дослідження принципу пропорційності в цивільному судочинстві, який полягає в аналізуванні історичного аспекту становлення, праць учених-цивілістів щодо функціонування цього принципу та проблематики застосування як у вітчизняному судочинстві, так і в практиці Європейського суду з прав людини.

Ключові слова: цивільне судочинство, судова реформа, принцип пропорційності, практика ЄСПЛ, історія становлення принципу.

